

Na koncu, u rubrici *In memoriam* iz pera ravnatelja Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba Vlade Šakića donosi se spomen na prerano preminulog vrijednog hrvatskog publicista, novinara, kritičara, urednika, prevoditelja, sveučilišnog predavača i znanstvenika dr. sc. Srećka Lipovčana (1942.–2009.). On je dugi niz godina – kroz razne forme, od pisanja članaka, pokretanja i uređivanja godišnjaka, te potom i časopisa *Pilar*, ali i vođenjem znanstvenog projekta “Ivo Pilar – teoretičar hrvatske modernizacije” – bio marljiv istraživač života i djela Ive Pilara. Uz to, zamisao o zajedničkom slovensko-hrvatskom broju časopisa rodila se, kako su na početku ovoga dvobroja istaknuli urednici, u intelektualnom krugu koji je predvodio danas, nažalost, pokojni dr. Lipovčan. Stoga je ovaj *Pilar* posvećen njemu – intelektualcu širokog horizonta interesa, čovjeku bogatog i raznolikog opusa, istraživaču snažne energije, profesionalnom i inspirativnom suradniku koji je u svojim tekstovima znao “upaliti” iskru kritičara i polemičara britka i analitična pera. Svjedočanstvo i svijetli trag koji je svojim djelom dragi kolega Srećko Lipovčan ostavio u hrvatskoj kulturi i znanosti pokazatelj je svakom istraživaču kako stvarati i izdržati u jednom bremenitom vremenu i sredini.

Ivica Zvonar

Medium Aevum Quotidianum, br. 59, Krems 2009., 60 str.

Institut za materijalnu kulturu srednjeg i ranog novog vijeka Austrijske akademije znanosti (*Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit Österreichische Akademie der Wissenschaften*) iz Kremsa pod vodstvom Gerharda Jaritza predstavio je novi broj zbornika *Medium Aevum Quotidianum*. Moderna historiografska dostignuća u proučavanju svakodnevnog života i materijalne kulture u srednjem i ranom novom vijeku problematici pristupaju na interdisciplinarni način, a u ovom broju naglasak je na interakciji ljudi i životinja. U ovom, najnovijem, broju (pedeset i devetom) široj su javnosti predstavljena tri znanstvena rada (5-36), jedna detaljna recenzija (37-49) te nekoliko prikaza u rubrici *Buchbesprechungen* (50-59).

Grigory Bondarenko autor je članka pod naslovom *The Swineheard in Celtic Lands* (5-15) u kojem pristupa problemu svinja i svinjara u ranim irskim proznim narativnim izvorima. Svinje su bile drugačije od drugih domaćih životinja, jednako kao i što se svinjar razlikovao od ostalih stočara. Svinje su bile jedan od stupova ranog irskog i velškog gospodarstva, a autor spominje da su svinjsko meso priređivali svježe ili kasnije posoljeno i sušeno. Naglašava da se često zaboravlja da svinje koje se spominju u ranim irskim narativima nisu posve pripitomljene i da su se svinjari o njima brinuli u šumama, a oni su bili prepušteni sami sebi, čime bi u praksi pripadali marginalnim pripadnicima keltskog društva. Analizira i “kult svinje”, a arheološki nalazi pokazali su da je keltsko plemstvo u svoje grobove stavljalo i komade svinjskog mesa. U ranosrednjovjekovnoj literaturi otočnih Kelta svinja je često igrala ulogu glasnika smrti, što duguje svojim karakteristikama (npr. leži u zemlji, hrani se mesom). No, moguće ih je bilo pripitomiti, ali teško ih je uzgajati, zbog čega su kvalitete te životinje smatrale neprirodnima, ako ne i natprirodnima. Iako je postojala mogućnost da se sami vežu za prašćice, ipak su brigu o njima, kao i o krmačama, vodili sluge ili robovi. Arheološka iskopavanja zooarheologa pokazala su da su svinje ubijali u razmjerno ranoj dobi od 18 do 36 mjeseca starosti. Svinjari su se najčešće brinuli za svinje više gospodara, a živjeli su u divljini šume, a ne u blizini domova. Kako je već spomenuto, čak su i robovi preuzimali ulogu svinjara, a irska hagiografija navodi i da je sv. Patrik uzgajao svinje za svoga gospodara tijekom irskog

zarobljeništa. Većina irskih redovničkih zajednica uzgajala je svoje svinje. Iako su imali nizak status, služba svinjara često se pripisivala visokom i važnom društvenom položaju, što je autor potkrijepio primjerima iz rane irske literature.

Heretical Cats: Animal Symbolism in Religious Discourse (16-32) naslov je članka Irine Metzler u kojem autorica analizira simboličko povezivanje mačaka s heretičkim pokretima. U srednjem vijeku ljudi su imali utilitaran pristup životinjama. Mačke su definirane kroz element korisnosti za ljude, točnije, jer su lovile štetne glodavce. Bile su stanovnici i urbanih i ruralnih sredina. U srednjovjekovnim bestijarijama najčešće su prikazane kako izvode svoju glavnu dužnost kućne životinje – lov na miševe, no ne spominje se njihov odnos s ljudima. Krzno mrtvih mačaka imalo je također korisnu ulogu. Od 13. st. nadalje mačka postaje simbol kojim se propovjednici rado koriste u svojim propovjedima. Tako autorica daje primjer Pierrea de Limogesa, koji je koristio mačku koja se igra s mišem kao simbol vraga koji se igra s grešnicima prije nego što ih prokune zauvijek. Kasniji autori preuzeli su zanimljivu etimologiju riječi za mačku – *catus* – koju Izidor iz Sevilje izvodi iz termina *captura*. Zanimljivo je i mišljenje pape Grgura IX., koji 1233. optužuje Katare i Valdenžane za štovanje đavla, koji je preuzeo naličje crne mačke, i to na način da su mu ljubili stražnjicu. Na crnu mačku posebno su upozoravali i inkvizitori. Autorica navodi slučaj iz 1236., kada je Stjepan Bourbonški sudio grupi heretika (najvjerojatnije Valdežana) u Clermontu i kada je svjedočila neka žena koja je sudjelovala u tajnom susretu gdje su prizivali Lucifera, no pojavila se mačka te je poprskala sudionike vodom koristeći svoj rep (rugajući se na taj način svećenicima koji su posvećivali svetu vodu). U 14. st. kao jedan od rituala za koje su Valdežani bili optuženi jest i da su ljubili mačku ispod njezina repa. Katare također povezuju s identičnom djelatnošću. Spominje i kasnije poveznice mačaka i vještica. Navodi priču iz 1211. g. o vješticama koje lete noću i mogu mijenjati svoj oblik u mačje naličje. Priča se kasnije ponovila i u svima poznatom *Malju za vještice* (*Malleus Maleficarum*), te je postala dio vještijeg folklor. Papa Inocent VIII. krajem 15. st. potvrdio je da je mačka najdraža životinja đavla i idol svih vještica. Autorica povezuje mačke i heretike na temelju sličnih osobina, točnije, mačke su funkcionalne dok god nisu posve okućene, a na identičan način ni heretici nisu okućeni i imaju svoju divlju prirodu. Uvodi i element suprotstavljenosti mačke i psa, a zanimljiv je prikaz u bolnici u Sieni, gdje oni simboliziraju borbu svećenika i doktora koji se bore za pacijenta, razliku između duše i tijela. No treba imati na umu i činjenicu da je tijekom srednjeg vijeka bilo i osoba koje su voljele mačke – poznat je primjer pape Grgura Velikog, koji je, ako je vjerovati anegdotama, imao mačku kao pratitelja te ju je nosio na svojim prsima često je gladeći. Autorica je pokazala kako su srednjovjekovni ljudi mačke shvaćali na barem tri načina: kroz njihovu utilitarnu (lov na miševe), društvenu (kućni ljubimci) i simboličku funkciju.

Alice Choyke autorica je rada pod naslovom *MADness* (33-36) u kojem predstavlja projekt MAD (*Medieval Animal Data-Network*) Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti o interakciji ljudi i životinja u srednjem vijeku. Naglasak je na interdisciplinarnom pristupu (kombinacija arheološko-zooloških podataka, tekstova i vizualnih izvora), a vremenski period koji podaci obuhvaćaju ide od pada Rimskog Carstva pa sve do 17. stoljeća (za neke dijelove Europe). Pilot-istraživanje o interakciji ljudi i svinja započelo je u akademskoj godini 2008./2009. Svinje su izabrane kao dobar istraživački uzorak zbog mogućnosti multidisciplinarnog pristupa. Mogu se promatrati, kako voditeljica projekta naglašava, kao izvor bogatstva, ali i kao štetočine u prenapućenim gradovima. U prikupljanju podataka veliku pomoć pružio je Institut Austrij-

ske akademije (*Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit Österreichische Akademie der Wissenschaften*) pod vodstvom Gerharda Jaritza, a za daljnje istraživanje izabrane su mačke i medvjedi, pa voditelji ujedno pozivaju sve zainteresirane na sudjelovanje u zanimljivom projektu istraživanja segmenta srednjovjekovne povijesti.

U rubrici *Rezensionsartikel* pod naslovom *Ordnung als Prinzip* (37-49) donosi se kritički osvrt Rainera Wellea na izdanje novog sveska serije *Katalog der deutschsprachigen illustrierten Handschriften des Mittelalter* posvećenog srednjovjekovnim priručnicima za mačevanje i bori-lačke vještine. U rubrici *Buchbesprechungen* (50-59) objavljena su, u skladu s težištem interesa časopisa, četiri prikaza knjiga koje se koriste vizualnim izvorima za proučavanje svakodnevnog života i materijalne kulture.

Ovaj broj časopisa *Medium Aevum Quotidianum* posvećen je zanimljivom segmentu istraživanja materijalne kulture i svakodnevnog života, interakciji ljudi i životinja. Članci koje donosi zanimljivi su jer jasno pokazuju u kojim se smjerovima razvija to područje istraživanja, ali i mogućnosti koje ono nudi. Zasigurno je najzanimljivija činjenica da se metodološki pristup može primijeniti i na istraživanja hrvatske historiografije, posebice možda problematiku svinja za koju hrvatski izvori daju zanimljive podatke (posebice, između ostalog, oni o Plemenitoj općini turopoljskoj). Zainteresiranima za inovacije u istraživanju uvijek ostaje mogućnost kontaktirati zooarheologinju Alice Choyke, voditeljicu projekta MAD na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti.

Suzana Miljan

Medium Aevum Quotidianum, br. 60, Krems 2010., 59 str.

Institut za materijalnu kulturu srednjeg i ranog novog vijeka Austrijske akademije znanosti (*Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit Österreichische Akademie der Wissenschaften*) predstavio je novi, šezdeseti broj zbornika *Medium Aevum Quotidianum*. U broju na interdisciplinarnan način pristupaju problemu kasnosrednjovjekovnih prikaza i javnog prostoru, a objavljeni članci produkt su Međunarodnog srednjovjekovnog kongresa u Kalamazoo (Michigan, SAD). U ovom broju predstavljena su tri znanstvena rada (5-45) te nekoliko prikaza u rubrici *Buchbesprechungen* (50-59).

Kristina Potuckova autorica je članka pod naslovom *Female Messages from High Altar* (5-16) u kojem analizira kasnosrednjovjekovni oltar sv. Margarete Antiohijske u Mlynici koja je pripadala Spiškoj županiji. Oltar je donirala Hedviga iz Teschena (udovica Stjepana Zapolje). U središnjem dijelu nalazi se kip sv. Margarete, a uz nju četiri pale portante za četiri svete. Autorica je najjednostavnije detektirala sv. Barbaru, koja drži kalež, dok se suprotno od nje najvjerojatnije nalazi Elizabeta Tirinška, koja hrani siromahe. Druge dvije svete zasada nisu identificirane, a navedenu kompoziciju povjesničari umjetnosti nazivaju tipom oltara *Viereraltar* jer je Djevica Marija u središtu oltara okružena s četiri svete, a suglasni su s time da je taj tip uvezen iz Šleske u Spiš u 14. i 15. stoljeću. Kada se oltarna krila zatvore, u dva su reda prikazane svete: sv. Marija Magdalena, sv. Lucija, sv. Kristina, sv. Apolonija, sv. Marta i sv. Geneviere. Autorica potom naglašava specifičnost navedene crkve, s obzirom na to da je rijetkost da su u Gornjoj Ugarskoj ostali sačuvani podatci o donatoru crkve, a pogotovo kada je u pitanju žena. Zaključuje da su u slučaju Mlynice utjecala tri faktora na koncept i ikonografiju: jak kult sv. Margarete u Gornjoj Ugarskoj, a pogotovo u Spišu, te činjenica da je Hedviga